כיתה י"ב | תנ"ך | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק' | מב"ר

ממלכתי וחמ"ד: מתאים להכנה לבגרות בתנ"ך במסלול מב"ר (שפה פשוטה, טקסטים קצרים ושאלות מודרכות). יש לבדוק מול רשימת פרקי החובה של אותה שנה.

קוראים את עשרת הדיברות

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את שמות כ, א-יד ויזהו איפה מתחיל ואיפה נגמר כל דיבר
- התלמידים ימנו את עשרת הדיברות ויבחינו בין דיבר שמצווה לעשות (עשה) לבין דיבר שאוסר (לא תעשה)
- התלמידים יסבירו במילים שלהם את פסוק הפתיחה "אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"

📖 הסבר למורה

פרק כ בספר שמות מגיע אחרי ההכנות למעמד הר סיני (פרק יט). בפרק ה' מדבר אל כל העם, והדברים שנאמרו נקראים בתורה "עשרת הדברים" (שמות לד, כח). אנחנו קוראים להם "עשרת הדיברות".

רוב הדיברות מנוסחים כאיסור ("לא..."). רק שניים מנוסחים כציווי לעשות: "זכור את יום השבת" ו"כבד את אביך ואת אמך".

בחלוקה המקובלת במסורת היהודית: 1. אנכי ה' אלוהיך. 2. לא יהיה לך אלוהים אחרים (כולל איסור פסל ותמונה והשתחוויה). 3. לא תשא את שם ה' לשווא. 4. זכור את יום השבת. 5. כבד את אביך ואת אמך. 6. לא תרצח. 7. לא תנאף. 8. לא תגנב. 9. לא תענה ברעך עד שקר. 10. לא תחמד.

רש"י על פסוק א מביא מן המכילתא שה' אמר את כל עשרת הדיברות "בדיבור אחד", ואחר כך חזר ופירש כל דיבר בנפרד. על המילה "לאמר" הוא מביא שהעם ענה "הן" על כל ציווי עשה ו"לאו" על כל איסור: כלומר, העם קיבל עליו כל דיבר.

מספור הפסוקים כאן לפי רוב החומשים המודפסים (למשל: "זכור" בפסוק ח, "לא תחמד" בפסוק יד). באתר מכון ממרא המספור שונה במעט, כי "אנכי" ו"לא יהיה לך" הם שם פסוק אחד; כדאי להגיד לתלמידים לחפש לפי המילים ולא רק לפי מספר הפסוק.

❓ שאלת היחידה

האם עשרת הדיברות הם "גדר" שסוגרת על החופש שלנו, או "שלד" שמאפשר לחברה חופשית לעמוד?

השאלה נפתחת בשיעור 1 וחוזרת בסיכום שיעור 4. אין תשובה אחת נכונה; מה שחשוב הוא נימוק מן הטקסט.

📜 המקור (פסוקים מתוך מכון ממרא, רש"י מתוך ספריא)

שמות כ, א

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים, אֵת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר.

שמות כ, ב-ג

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: לֹא-יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, עַל-פָּנָי.

שמות כ, ח

זָכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת, לְקַדְּשׁוֹ.

שמות כ, יב

כַּבֵּד אֶת-אָבִיךָ, וְאֶת-אִמֶּךָ--לְמַעַן, יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ.

שמות כ, יג

לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף; לֹא תִגְנֹב, לֹא-תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר.

שמות כ, יד

לֹא תַחְמֹד, בֵּית רֵעֶךָ; לֹא-תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ, וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכֹל, אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

רש"י על שמות כ, א (ד"ה את כל הדברים האלה)

מְלַמֵּד שֶׁאָמַר הַקָּבָ"ה עֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד, מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לוֹמַר כֵּן, אִם כֵּן מַה תַּ"ל עוֹד אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ? שֶׁחָזַר וּפֵרֵשׁ עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ (שם):

👩‍🏫 פעילות בכיתה

1. פתיחה (5 דק'): כותבים על הלוח את שאלת היחידה: האם עשרת הדיברות הם "גדר" שסוגרת על החופש שלנו, או "שלד" שמאפשר לחברה חופשית לעמוד? כל תלמיד מסמן על סולם 1-10 (1 = גדר, 10 = שלד) ושומר את המספר; נחזור אליו בשיעור 4.
2. קריאה מודרכת (15 דק'): קוראים יחד את שמות כ, א-יד. אחרי כל דיבר עוצרים ושואלים: מה הוא מצווה או אוסר? התלמידים מסמנים בעיפרון את תחילת כל דיבר ומספרים אותו מ-1 עד 10.

3. טבלה (10 דק'): בזוגות ממלאים טבלה: מספר הדיבר, המילים הראשונות שלו, הפסוק, ועשה או לא תעשה.
4. שיחה (10 דק'): למה הדיבר הראשון מזכיר את יציאת מצרים ולא את בריאת העולם? מה זה מלמד על הקשר בין ה' לעם ישראל?
5. סיכום (5 דק'): כל תלמיד כותב משפט אחד: "הדיבר שהכי חשוב לחברה היום הוא... כי..."

💬 שאלות לדיון

1. **הבנה:** כמה דיברות מנוסחים כציווי לעשות? מהם?
2. **פרשנות:** למה, לדעתכם, ה' מציג את עצמו כ"אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"?
3. **הערכה:** האם אפשר לבנות חברה טובה רק על איסורים ("לא...")? נמקו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 שורות, בסוף השיעור)

1. דבר אחד שלמדתי היום על עשרת הדיברות: ____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: ____

💡 הערות למורה

במסלול מב"ר כדאי לחלק לתלמידים את הפסוקים מודפסים ברווח גדול, ולתת להם לסמן בצבעים: כחול לעשה, אדום ללא תעשה.

יש מסורות מנייה שונות לחלוקת הדיברות; בשיעור הזה מוצגת החלוקה המקובלת במסורת היהודית, ואין צורך להרחיב בזה בכיתה.

המילה "דיבר" (ברבים "דיברות") היא מונח של חז"ל; בתורה עצמה הלשון היא "עשרת הדברים".

📝 בדף העבודה

קוראים את עשרת הדיברות: 9 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- שמות כ (מכון ממרא)
- רש"י על שמות כ, א (ספריא)
- שמות לד, כח: "עשרת הדברים" (מכון ממרא)

מחוון: קוראים את עשרת הדיברות

1. האלוהים מדבר אל עם ישראל (בהר סיני). "כל הדברים האלה" הם הדיברות שבאים מיד אחרי הפסוק.
2. ב. יציאת מצרים ("אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים").
3. זכור את יום השבת: 4 · לא תגנב: 8 · כבד את אביך ואת אמך: 5 · לא תשא: 3 · לא תחמד: 10.
4. ב. זכור את יום השבת וכבד את אביך ואת אמך.
5. אסור להרוג אדם; אסור לבגוד בבן או בבת הזוג (ניאוף); אסור לגנוב; אסור להעיד עדות שקר נגד אדם אחר.
6. בפעם הראשונה ה' אמר את כל עשרת הדיברות בדיבור אחד, דבר שאדם לא יכול לעשות. אחר כך חזר ופירש כל דיבר בנפרד.
7. "לא תגנב" אוסר מעשה: לקחת דבר של אחר. "לא תחמד" עוסק ברצון ובתשוקה לדבר של אחר. (מקבלים כל ניסוח שמבחין בין מעשה לבין רצון או תאווה.)
8. תשובה אישית: הדיבר נבחר ויש נימוק אחד לפחות שקשור לחיים היום (למשל: "לא תענה ברעך עד שקר" חשוב כי בלי עדות אמת אין משפט צודק).
9. העם לא רק שמע אלא ענה והסכים לכל דיבר: "הן" על מצוות עשה ו"לאו" על איסור. כלומר, העם היה שותף פעיל וקיבל על עצמו את הדיברות.